

**DE VOORUITGANG
VAN DE
BESTAANSBALANS**

IN BEELD

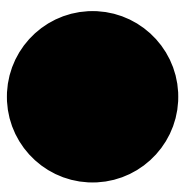
**PLAATSBEPALING 3
JUNI 2025**

Lieve betrokkene van de Bestaansbalans,

We zijn een half jaar onderweg! Op 15 januari traptten we samen met de gemeente Utrecht af met onze campagne – en die sloten we drie maanden later succesvol af.

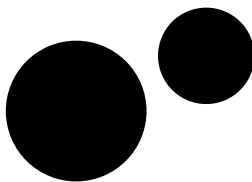
Sindsdien is er veel gebeurd. In deze nieuwsbrief praten we je bij: waar staan we nu, wat hebben we geleerd, en waar gaan we heen?

De Bestaansbalans draait om drie doelen:

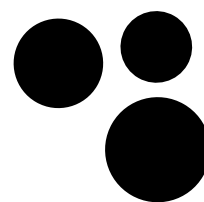
Een buffer van € 1.000 voor mensen in de bijstand

350 Utrechters met een wisselend inkomen ontvangen een jaar lang een bufferbudget.

Invloed op politiek en beleid

We gebruiken praktijkinzichten om de bijstand in Utrecht te verbeteren én om landelijk beleid te veranderen. Want voor echte impact moet de Participatiewet op de schop.

Mensen verbinden voor verandering

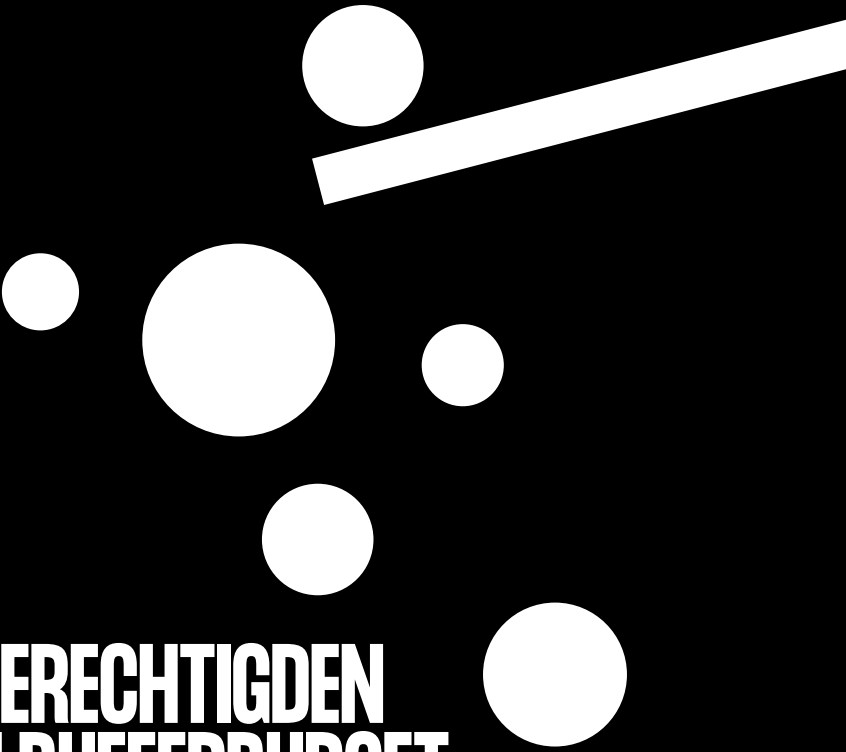
Iedereen die het bufferbudget ontvangt, nodigen we uit om reisgenoot te worden van iemand die op een andere manier bijdraagt aan de Bestaansbalans. Zo groeit een democratische, bottom-up beweging waarin ontmoeting centraal staat. Vanuit meerstemmigheid zien we hoe het bijstandssysteem werkt én wat er moet veranderen. Die kennis zetten we om in acties voor een waardige bijstand en waardig werk.

Deze derde plaatsbepaling laat zien:

- Het succes van onze campagne; we haalden samen € 350.000 op!
- Wat er achter de schermen gebeurt rond de implementatie en uitvoering van het bufferbudget
- Hoe we de Bestaansbalans als kennispraktijk organiseren
- Wat we leerden van onze laatste bijeenkomst over geschreven én ongeschreven regels in de bijstand

Lees mee, haak aan, en blijf bewegen met de Bestaansbalans!

inhoud

DOEL 1

WERKENDE BIJSTANDSGERECHTIGDEN KRIJGEN EEN BUFFERBUDGET VAN € 1.000

Het geld is opgehaald – hoera!

Maar het echte werk begint nu pas: het bufferbudget van € 1.000 voor werkende bijstandsgerechtigden moet straks ook daadwerkelijk bij de mensen terechtkomen. Dat doen we in nauwe samenwerking met de gemeente. Hoe ziet die samenwerking eruit en wat gebeurt er achter de schermen?

Leyla, projectleider bij de gemeente, geeft een kijkje in de keuken.

Bureaucratische hobbels en juridische kaders

De grootste uitdaging? Hoewel het binnen de wet kan, staan er in de wet niet zomaar voorschriften voor een project als dit. “We hebben geen directe juridische grondslag om mensen dit bedrag te geven.” zegt Leyla.

Een concreet obstakel: de gemeente heeft wel gegevens over de doelgroep, maar mag die niet zomaar gebruiken voor het bufferbudget. Daarvoor moet eerst een officieel document (een DPIA, of gegevensbeschermingsanalyse) worden opgesteld en goedgekeurd. Pas daarna mag de gemeente mensen benaderen. Dit soort processen duren al snel vier weken of langer.

“

Het blijft bizar: je wil gewoon iemand 1000 euro geven, maar je moet de inwoner nogmaals expliciet toestemming vragen en een assessment van minimaal vier weken doorlopen.

Daarnaast is het ministerie kritisch. Het project valt onder de Participatiewet en het ministerie heeft géén vrijstelling verleend om het soepeler te regelen. De gemeente moet aan alle normale strenge regels voldoen. Dat frustreert: er is enthousiasme om inwoners te helpen, maar de ruimte om af te wijken ontbreekt vaak.

Interne uitdagingen

Ook binnen de gemeente zelf is het complex. Veel teams moeten meewerken: uitvoering, procesadviseur, gegevensbescherming, juristen, communicatie, financieel beheer, beleidsmedewerkers en zelfs het ministerie zelf.

Het project vraagt een andere manier van werken. Niet iedereen is daar meteen in mee. Sommige collega's vinden het lastig dat niet alle inwoners het krijgen – het voelt voor hen onrechtvaardig. Leyla legt dan uit dat het een pilot is, bedoeld om te leren, en dat het bij succes breder kan worden ingevoerd.

“

Het uitdagende is dat iedereen aan boord blijft.

De samenwerking met Collectief Kapitaal (CK) is ook bijzonder. De gemeente had nog niet eerder op deze manier met een externe organisatie gewerkt. Dat vraagt veel overleg en afstemming, maar juist die samenwerking vindt Leyla waardevol. “We vinden samen oplossingen, ondanks dat we heel verschillend zijn.”

En de techniek werkt niet altijd mee

Naast de juridische en organisatorische hobbels is er de techniek. De systemen zijn niet gemaakt voor dit soort pilots. Aanpassingen kosten tijd en er is niet altijd voldoende capaciteit. Dat maakt het proces nog stroperiger.

Enthousiasme bij betrokkenen

Ondanks al die obstakels is er veel enthousiasme. Veel medewerkers hebben zich vrijwillig gemeld om mee te werken. “Ze vinden het gaaf om iets nieuws te proberen en echt iets te doen voor inwoners.” zegt Leyla. Er is zelfs een gedeeld gevoel dat de gemeente soms de grenzen van de wet moet opzoeken om mensen beter te helpen.

Als gemeente moet je soms bereid zijn grenzen te verleggen – als je ziet dat dingen niet werken voor inwoners.

Hoe worden inwoners bereikt?

Zodra de juridische toestemming rond is, gaat de gemeente inwoners met wisselende inkomsten aanschrijven en nabellen. Er komt een persoonlijke aanpak via werkcoaches die de doelgroep al kennen, voor meer vertrouwen. Daarnaast komen er fysieke loketten in Kanaleneiland en Overvecht (met hulp van Stichting Al Amal), een helpdesk, webinars en een informatiepagina op de gemeentelijke website.

Hoe wordt het budget uitgekeerd?

Inwoners moeten eerst verklaren dat ze geen bezwaar hebben. Dat kan tot 1 oktober. Vanaf eind oktober start de uitbetaling, tegelijk met de bijstandsuitkering. Het bedrag wordt niet direct ‘afgetrokken’, maar apart bijgestort op dezelfde datum, zodat het overzichtelijk blijft.

Wie krijgt het budget?

De criteria staan in een uitvoeringsplan. Het gaat om bijstandsgerechtigden met wisselende inkomsten van minstens €50 verschil over twee opeenvolgende maanden. Doel is om minimaal 50 mensen te bereiken, met een maximum van 350. Lukt dat niet, dan kan de ondergrens van de inkomenswisselingen eventueel worden verlaagd om meer mensen te bereiken.

Effectmeting

Het project wordt nauwkeurig gemonitord. Er worden zowel cijfers bijgehouden (bijvoorbeeld over uitstroom uit de bijstand of meer of minder inkomsten) als gesprekken gevoerd met inwoners en medewerkers om het effect op stress, welzijn en erkenning te begrijpen. Zowel de “harde” cijfers als de “zachte” ervaringen zijn belangrijk voor de evaluatie.

“

Wat is een succes? Als iemand niet meer is gaan werken maar zich wel erkend voelt of minder stress ervaart, is dat ook waardevol.

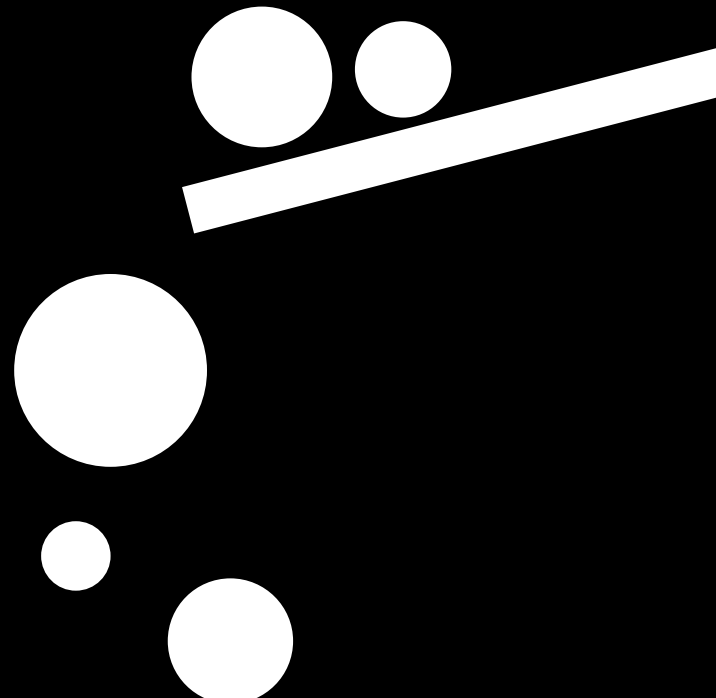
Lessen tot nu toe

De grootste les? Zorgvuldige voorbereiding is cruciaal. Er waren veel bureaucratische drempels en onverwachte hobbels. Leyla: “Ik dacht dat we verder waren in de voorbereiding dan bleek. Volgende keer start ik geen project meer zonder een privacy officer aan boord.”

Er speelt ook een moreel dilemma. Ambtenaren willen vanuit hun waarden inwoners helpen, maar botsen soms op wat wettelijk kan. Het project leert dat je daarbinnen toch ruimte kunt vinden – al haalt het mensen wel uit hun comfortzone.

Samenwerken aan een oplossing

Uiteindelijk ziet Leyla de samenwerking met CK als een groot pluspunt. Juist door open te zijn over de verschillen in werkwijze en cultuur vinden de partijen samen oplossingen. “Het werkt omdat we allebei ons doel scherp houden: het helpen van inwoners.”

DOEL 2

WE BEÏNVLOEDEN POLITIEK EN BELEID

We leven in politiek roerige tijden. Het kabinet is gevallen en belangrijke inhoudelijke debatten en besluiten zijn doorgeschoven naar de toekomst. Dit heeft ook gevolgen voor de landelijke invoering van het bufferbudget. Waar eerder werd ingezet op invoering per 1 juli 2026, is dat nu op zijn vroegst 1 januari 2027. Dat is een tegenvaller. Elke maand dat bijstandsgerechtigden moeten wachten op beleid dat hen ondersteunt in plaats van tegenwerkt, is er één te veel.

We zitten ondertussen niet stil. Terwijl we de druk op de politiek houden, doen we ook volop onderzoek binnen het project Bestaansbalans om onze inzichten en ervaringen goed vast te leggen. De kennis die we opdoen binnen dit project zit op verschillende niveaus, denk aan kennis over de implementatie (en de dilemma's die we daarbij tegenkomen), maar ook over de betekenis van de buffer voor mensen in de bijstand.

Hieronder zetten we uiteen welke kennisdocumenten we opleveren t.b.v. de Bestaansbalans.

Handreiking implementatie en uitvoering bufferbudget

Collectief Kapitaal en de Gemeente Utrecht ontwikkelen gezamenlijk een praktische handreiking voor de implementatie en uitvoering van het bufferbudget. Deze handreiking beschrijft de beleidsmatige, administratieve en juridische keuzes die zijn gemaakt in het traject. O.a. op het gebied van inkomensverrekening, toekenning van de buffer, communicatie met inwoners, ICT en administratie en privacywetgeving. De Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) is ook betrokken bij deze handreiking en draagt zorg voor de distributie van de handreiking binnen gemeenten.

Kwantitatief onderzoek

Het kwantitatieve en kwalitatieve onderzoek vormen samen een tweeluik over de invloed van het bufferbudget op het leven van mensen met een bijstandsuitkering. We onderzoeken of het verstrekken van zo'n budget:

- leidt tot meer of duurzamer werk;
- de uitstroom uit de bijstand bevordert;
- bijdraagt aan ervaren financiële zekerheid, positieve ervaring van werk en waardigheid.

Het kwantitatieve onderzoek wordt uitgevoerd door de Gemeente Utrecht en richt zich op de eerste twee doelen. Ze zullen hun onderzoeksvragen beantwoorden door een analyse te doen op geanonimiseerde data van hun administratie. Zo kunnen zij onder meer nagaan of mensen meer uren zijn gaan werken sinds zij het bufferbudget ontvangen of dat zij zelfs geheel uitstromen uit de bijstand. Die cijfers zijn een indicatie dat het bufferbudget ruimte schept om meer aan het werk te gaan.

De vraag 'waarom' en 'hoe' het komt dat het bufferbudget bepaalde invloed heeft zullen vooral beantwoord moeten worden door die mensen zelf. Daarom doen we ook kwalitatief onderzoek dat zich zal richten op het derde doel.

Kwalitatief onderzoek

Collectief Kapitaal is verantwoordelijk voor de uitvoering van het kwalitatieve onderzoek. Hierin staan drie vragen centraal:

1. Welke invloed heeft het bufferbudget op de ervaring van financiële zekerheid, werk en waardigheid binnen de context van het project de Bestaansbalans?
2. Hoe draagt de relationele context van de Bestaansbalans bij aan de ervaring van financiële zekerheid, werk en waardigheid?
3. Wanneer is het bufferbudget geslaagd voor bijstandsgerechtigden? En wat is er nodig voor het bufferbudget - en de bijstand- van de toekomst?

We beantwoorden deze vragen vanuit een perspectief van **gezamenlijk leren**.¹ Tijdens zogeheten ‘reisbijeenkomsten’ reflecteren deelnemers samen op drie centrale thema’s: financiële zekerheid, werk en waardigheid. Daarnaast gaan deelnemers in tweetallen — ‘reisduo’s’ — verder in gesprek. Met 15 deelnemers voeren we bovendien diepgaandere gesprekken om beter te begrijpen wat het bufferbudget in hun leven betekent.

We kiezen nadrukkelijk voor een gedeelde ‘**duidingssessie**’. We zien dat ‘succes’ vaak alleen wordt bekeken vanuit beleidsperspectief. Maar wij willen dat ‘succes’ juist ook bepaald wordt door de mensen die het budget ontvangen.

Het onderzoek is dan ook niet bedoeld als een klassieke effectevaluatie, maar als een manier om stemmen te bundelen die veel te lang niet gehoord zijn. Hun verhalen vormen richtingwijzers voor hoe de gezamenlijke strijd voor een waardige bijstand en waardig werk eruit kan zien.

Paper over samenwerking tussen overheid en burgerinitiatief

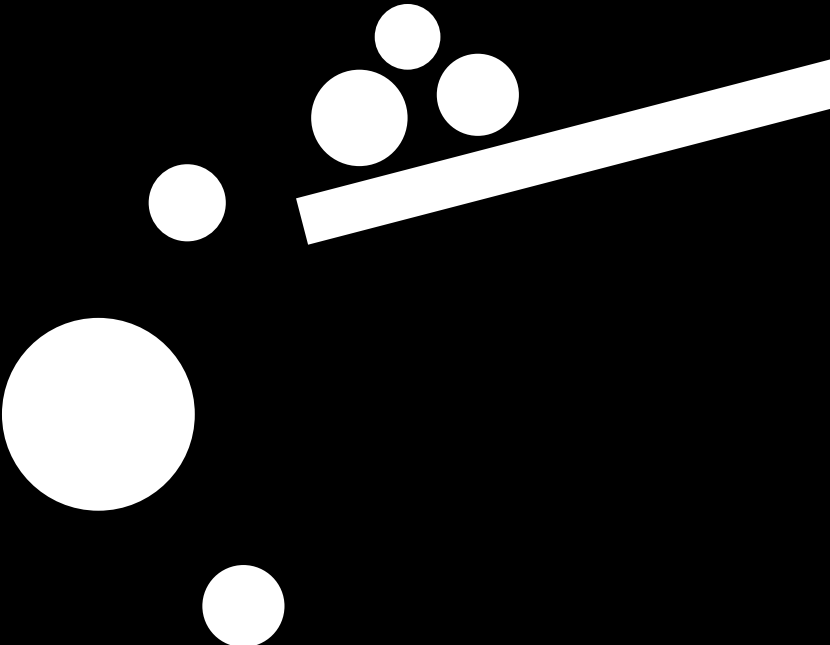
De samenwerking tussen Collectief Kapitaal en de Gemeente Utrecht is bijzonder: het is zeldzaam dat een burgerbeweging en een gemeente zo intensief en gelijkwaardig samenwerken.

In dit paper brengen we in beeld wat deze samenwerking oplevert, welke uitdagingen zich voordoen en welke voorwaarden nodig zijn voor succes. We onderzoeken onder andere:

- Welke rollen nemen de verschillende partijen op zich?
- Hoe wordt vertrouwen opgebouwd?
- Hoe ga je om met botsende logica’s van systeem en initiatief?

Met deze reflectie willen we andere gemeenten en burgerinitiatieven inspireren én handvatten geven om ook samen op te trekken in het bouwen aan maatschappelijke opgaven.

¹ We bouwen op de traditie van het kritisch emancipatoire paradigma: De kennis die we opdoen helpen om huidige structuren van ongelijkheid te zien én om haar te veranderen. Dit betekent ook dat we ons bewustzijn hoe we rollen en relaties binnen het onderzoek vormgeven. Zo spreken we niet over ‘kennis ophalen’ of ‘bijstandsgerechtigden een stem geven’. Mensen in de bijstand hebben altijd al hun eigen stem gehad. Wat we wel doen is voorwaarden organiseren om in dialoog gezamenlijk betekenis te geven aan het bufferbudget en de bijstand. ‘bijstandsgerechtigden een stem geven’. Mensen in de bijstand hebben altijd al hun eigen stem gehad. Wat we wel doen is voorwaarden organiseren om in dialoog gezamenlijk betekenis te geven aan het bufferbudget en de bijstand.

DOEL 3

WE BRENGEN MENSEN SAMEN VOOR BEWUSTWORDING EN ACTIE

Met de Bestaansbalans zetten we verandering in beweging — niet alleen door bufferbudgetten beschikbaar te stellen, maar ook door ruimte te creëren voor meerstemmige ontmoetingen. In die ontmoetingen delen bijstandsgerechtigden — van wie de ervaringen lange tijd zijn genegeerd — samen met andere betrokkenen hun inzichten en ervaringen met de bijstand. Zo komen we tot gerichte actie voor een waardige bijstand en waardig werk.

We komen samen rond drie centrale thema's:

- Hoe bijstand klinkt (5 februari)
- Hoe (on)waardigheid voelt (12 maart)
- Hoe samen strijdt (4 juni)

Dit hoofdstuk laat stap voor stap zien hoe we mensen samenbrengen rond de Bestaansbalans. Eerst schetsen we het doel en de drie centrale thema's, daarna zoomen we in op de tweede en derde publieksbijeenkomst. We beschrijven wat daar gebeurde, welke vragen centraal stonden en welke inzichten we samen opdeden over ongelijkheid, regels en bondgenootschap.

Publieksbijeenkomst 2: Hoe (on)waardigheid voelt

Tijdens de vorige publieksbijeenkomst werd pijnlijk duidelijk hoe de bijstand voor veel mensen haaks staat op een waardig bestaan. Eén boodschap klonk krachtig en eensgezind vanuit bijstandsgerechtigden: de bijstand is een eenzaam gevecht. Dat is volgens ons problematisch. Een oneerlijke bijstand is een gezamenlijk probleem van onze samenleving en vraagt een gezamenlijke strijd.

Die avond ontdekten we dat samen strijden ook betekent dat je leert omgaan met de verschillen binnen het 'wij'. Sommigen kennen de bijstand van binnenuit. Anderen niet. Die verschillen zijn wezenlijk — en juist daarom belangrijk om niet uit de weg te gaan. We oefenden hoe we ons opnieuw tot elkaar kunnen verhouden. We kwamen erachter dat we twee dingen wilden leren:

Hoe ga je om met verschillen in achtergrond?

We merkten hoe gesprekken soms stokten zodra verschillen tussen ons zichtbaar werden. Sommigen vielen stil en anderen vulden het ongemak snel op met woorden.

Hoe vertrouw je een ander met je verhaal als je ervaring hebt met de bijstand?

En hoe ga je om met het ongemak dat gepaard gaat met eigen privileges?

Hoe kunnen we zelf verschil maken?

De machteloosheid die velen van ons voelden bij het zien van de hardheid van het systeem, was groot. We vroegen ons af: waar ligt onze ingang tot verandering?

Wat kunnen wij doen, vanuit onze plek, positie en ervaringen?

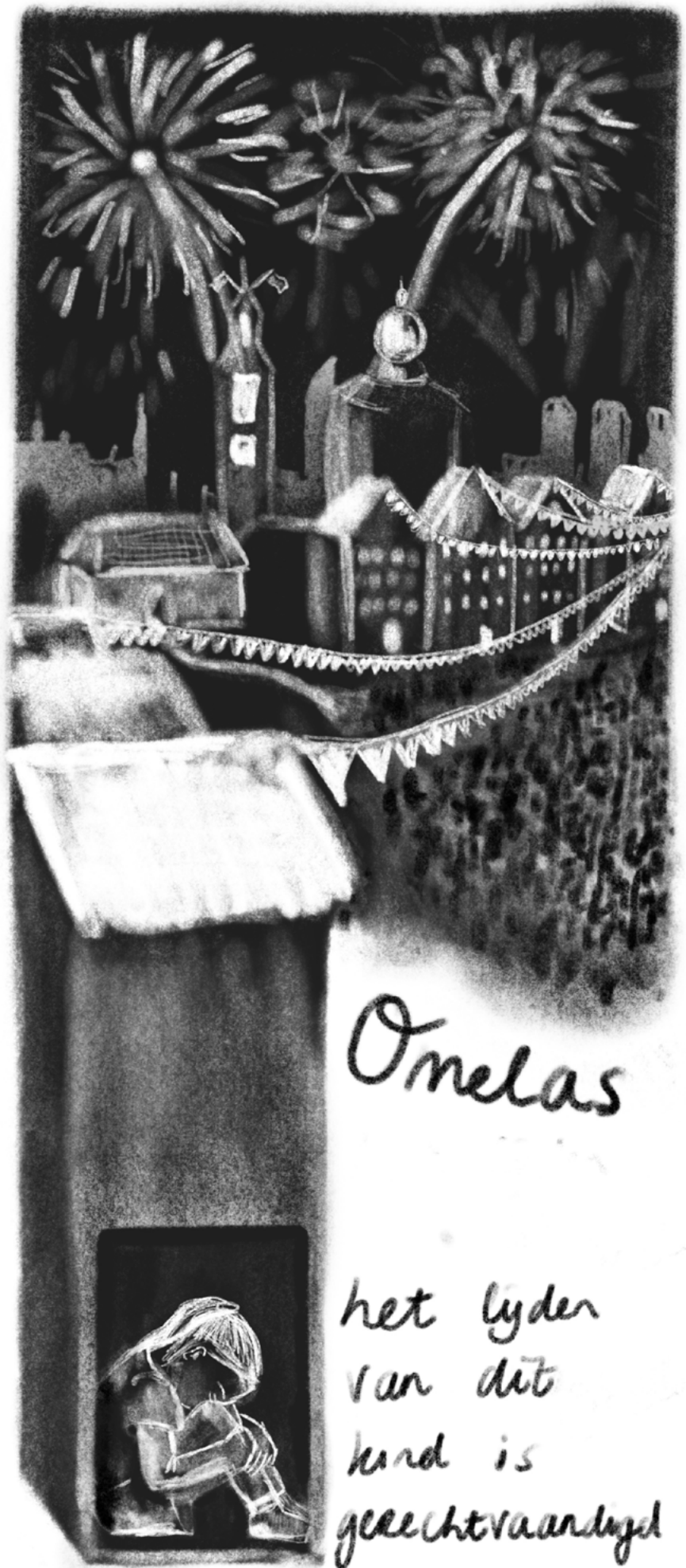
Publieksbijeenkomst 3 gaf op beide vragen een nieuwe impuls.

Publieksbijeenkomst 3: Hoe samen strijdt

“Stel je een stad voor, vol licht en muziek. Iedereen is gelukkig. Bijna gewelddadig gelukkig als je goed kijkt”

Zo opent Denise Harleman de derde publieksbijeenkomst, met een verhaal. Ze vertelt het verhaal **The Ones Who Walk Away from Omelas** van Ursula K. Le Guin. In deze ogenschijnlijke utopie blijken het geluk en de welvaart van de stad gebaseerd op één afschuwelijke voorwaarde: In de kelder van Omelas zit een kind opgesloten, verwaarloosd, en afgesneden van elk menselijk contact. Iedereen in de stad weet hiervan. Maar om ieders geluk te behouden, mag het kind niet worden aangeraakt, getroost of geholpen.

Deze regel gaat in eerste instantie over wat mag: je mag het kind niet helpen. Maar de kracht van het verhaal zit in wat er níet expliciet wordt gezegd. Want door te bepalen wat mag, geeft deze regel ook aan wat wenselijk is, wat normaal is, wat rechtvaardig wordt gevonden. In Omelas is het lijden van het kind géén onrecht — het is de voorwaarde voor de orde van de dag.

Zo laat het verhaal zien wat regels doen: ze trekken grenzen. Ze bepalen wie beschermd wordt, en wie niet. Wiens leven telt, en wie moet lijden voor het grotere geheel.

Ook in onze samenleving gebeurt dit, bijvoorbeeld binnen het bijstandssysteem. Regels bepalen wie risico mag dragen en wie niet. Wie recht heeft op een huis, een fatsoenlijk inkomen of goede ondersteuning. En wie opnieuw moet inleveren zodra er iets meer binnenkomt.

Vorige bijeenkomst werd gezegd: ‘**De bijstand is een eenzame strijd**’. De regels in de bijstand waren oorspronkelijk gemaakt om vóór ons te werken. Een uitkering om elkaar te dragen als je te maken hebt met verlies. Maar de regels lijken steeds meer tegen ons te werken.

Met de Bestaansbalans willen we daarom geschreven én ongeschreven regels bevragen — en waar nodig doorbreken. Maar om iets werkelijk te veranderen, moeten we eerst begrijpen hoe deze regels werken.

Naomi Hartkamp laat ons die avond drie mechanismen zien waarmee regels ongelijkheid in stand houden.

3 mechanismen van regels

Mechanisme 1:

Regels bepalen hoe we anderen gaan zien

In het verhaal van Omelas zagen we hoe een geschreven regel – “raak het kind niet aan” – ook gaat bepalen hoe we naar elkaar kijken. Het leven van de feestende bewoners wordt als meer waard gezien dan die van het kind. Dit mechanisme geldt ook voor geschreven regels in onze samenleving. Laten we een voorbeeld nemen uit de Participatiewet:

“

Iedereen is verplicht om passende arbeid te aanvaarden, ook onbetaalde arbeid of werk onder zijn niveau.²

Op het eerste gezicht zien we hier een juridische bepaling, met als doel participatie stimuleren. Of minder gepolijst: voorkomen dat mensen ‘nutteloos thuiszitten’.

Maar tegelijkertijd draagt deze regel een diepere laag van ongeschreven normen die bepalen hoe we de ander zien en behandelen. Bijstandsgerechtigden verschijnen als de mensen die je ergens toe mag verplichten, die niet meer eigen keuzes

mogen maken. De wet verankert een diepliggende norm in onze samenleving: ondersteuning ontvang je alleen als je iets terugdoet. Dat ‘iets terugdoen’ is maar op één manier legitiem: via (betaald) werk. Hoe dit vertaald wordt naar het beeld wat we van elkaar hebben bleek toen we vorige bijeenkomst spraken over werk. Het klonk al snel: **“Als je niet werkt, denken mensen dat je een profiteur bent.”**

De filosoof Hannah Arendt laat met haar werk zien hoe fundamenteel de beelden over ‘de ander’ zijn. Ze schrijft dat het bestaansrecht van mensen niet alleen wordt gegarandeerd door wetten of instituties, maar ook door hoe we in elkaars wereld verschijnen. En precies daar komen wij als gemeenschap om de hoek kijken.

Hoe laat jij mij verschijnen in jouw wereld? Wat verdien ik in jouw ogen?

Naomi deelt hoe één van de leden aan den lijve ervoer hoe het beeld dat anderen van je hebben, invloed kan hebben op of je gezien wordt. De eerste keer dat zij hulp vroeg bij de gemeente, leefde ze op straat en had ze een verleden met drugs en sekswerk. Ze kreeg toen geen steun. De tweede keer was ze een alleenstaande moeder met een woning – toen werd ze wél geholpen. Ze vroeg zich af: lag dat verschil aan de manier waarop mensen naar haar keken? Vinden ze dat ik nu méér dan toen hulp verdien?

Haar verhaal zet ons aan het denken: als we onze ongeschreven regels over wie hulp ‘verdient’ onder de loep nemen, wat zou dat dan betekenen voor onze geschreven regels?

Mechanisme 2:

De regels hebben invloed op hoe we onszelf gaan zien

Regels hebben niet alleen invloed op hoe we naar elkaar kijken, maar worden ook onze innerlijke stem. Zo vertelde één van de leden eerder bij Collectief Kapitaal:

“

Het wantrouwen van instanties tegenover mij, heeft ervoor gezorgd dat ik hen ook wantrouw. Ook al heb ik recht op voorziening, ik doe het liever “zelf” omdat het wantrouwen me een slecht gevoel geeft over mezelf.

Onze huidige regels maken het voor heel veel mensen lastig om je waardig te blijven voelen in het aanvraagproces. Door gevoeld wantrouwen, controle en bewijslast. Zo vertelde vorige bijeenkomst iemand: **‘Ik durf niets meer te doen omdat je overal voor gestraft kan worden’**.

Deze ervaring geldt niet voor iedereen, maar het laat zien hoe de betekenis van regels niet besloten ligt in de woorden op papier. Ze worden bekrachtigd in elke brief, in elk gesprek, in elke herinnering, totdat de regels in je eigen lijf gaan zitten.

Regels raken daarmee aan diepere vragen: Wie wordt erkend? Wie wordt vertrouwd? Wie bepaalt wat ‘normaal’ is?

Ze laten zien dat waardigheid niet alleen een kwestie is van rechten, maar ook van hoe regels voelen – wie ze maakt, wie eraan onderworpen is, en wie de ruimte heeft om ze te negeren of te doorbreken.

En dat brengt ons bij het derde mechanisme.

Mechanisme 3: **We doen alsof regels ‘normaal’ zijn**

In het verhaal van Omelas hoor je geen enkele inwoner meer zeggen: **“Wat een goede of rechtvaardige keuze om het kind te laten lijden.”** In plaats daarvan zeggen ze tegen elkaar: **“Zo werkt het hier nu eenmaal.”**

Misschien herken je die zin ook in onze samenleving. We lijken regels te zien als natuurkrachten: ze zijn er gewoon. Feiten. In plaats van dat we regels zien voor wat ze daadwerkelijk zijn: zelf gemaakt. En dat heeft gevolgen.

Een professional binnen een overheidsorganisatie kan bijvoorbeeld zeggen: **“Ik zou het graag anders doen, maar het mag echt niet van de wet.”** Niet omdat die wet goed is, maar omdat het systeem zo is ingericht. Omdat afwijking voelt als willekeur. Omdat het veiliger lijkt om het grijze gebied te vermijden dan om de regel te bevragen. Zo wordt met elke uitvoering de regel niet alleen gevolgd, maar ook verder bevestigd.

Maar regels worden niet alleen gemaakt en onderhouden binnen de overheid. Ook wij - als gemeenschap spelen een grote rol.

Als wij blijven doen alsof regels vanzelfsprekend zijn, ontstaat er een scheef speelveld. Verandering komt dan alleen nog neer op twee groepen:

1. Bureaucratische instituties die de regels **mogen** veranderen,
2. En bijstandsgerechtigden die, ieder voor zich, **moeten** knokken omdat zij de gevolgen van de regels dagelijks ervaren.

Daarmee blijft de strijd ongelijk verdeeld. We moeten verandering terugbrengen waar het hoort: bij onze collectieve verantwoordelijkheid. We zijn daarom aan zet om geschreven én ongeschreven regels zichtbaar te maken om ze vervolgens te herschrijven. Niet alleen in wetten, maar ook door het doorbreken van stigma's, normen, aannames en stiltes.

Hoeveel invloed ervaar je op – geschreven en ongeschreven – regels?

Terug naar de kring waarin we zitten bij de publieksbijeenkomst. Anne Heinz legt een vel papier met daarop 'geschreven regels' in het midden van de kring. “Als je veel invloed voelt, ga dan dichterbij staan. Als je weinig invloed voelt, neem dan afstand.”

De meeste mensen doen een paar stappen achteruit. Twee mensen lopen zelfs zo ver naar achteren dat ze bijna uit de ruimte verdwijnen. Eén van beide vertelt erover dat ze niet het idee heeft dat stemmen voor verkiezingen zin heeft. De ander ervaart machteloosheid na lang met de regels te maken te hebben gehad zonder ze te kunnen beïnvloeden.

Eén persoon zet juist haar voeten pal tegen het papier. Ze deelt dat ze gisteren, na jaren in de bijstand, begonnen is als beleidsmedewerker bij het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Voor het eerst voelt ze dat ze invloed heeft op de regels. Er klinkt luid applaus.

Dan pakken we het tweede vel met ‘ongeschreven regels’. Er gebeurt iets opvallends: veel mensen doen nu een grote stap naar voren. “Het voelt alsof we dichter bij elkaar zijn,” zegt iemand. “We kunnen elkaar beïnvloeden, iedereen in zijn eigen omgeving”. “Misschien ligt hier wel de kans op verandering.”

Toch is het beeld minder eenduidig. Meerdere mensen die een uitkering ontvangen of hebben ontvangen, staan verder van het papier. Eén van hen zegt:

“

Bij geschreven regels kan ik tenminste nog ergens op terugvallen. Ik kan een afdeling bellen, me beroepen op wat er staat.

Maar ongeschreven regels... de blikken en oordelen als ik op een feestje vertel dat ik niet werk en een Wajong-uitkering heb... die voelen keihard.

En dat is precies de pijnlijke paradox van ongeschreven regels: Ze voelen het makkelijkst om mee te starten en te bevragen. Maar dit bevragen is het moeilijkst als ze jou persoonlijk raken. Want regels gaan ook over macht en over ‘normaal’. De mensen met meer macht hebben meer te zeggen over regels. Ook over ongeschreven regels. En als jij buiten dat ‘normaal’ valt, wordt je minder snel geloofd, minder serieus genomen — ook in het bevragen van die norm.

Een werkloze wordt minder gehoord wanneer hij zegt dat naast werk ook ruimte voor herstel noodzakelijk is.

Een chronisch ziek persoon wordt zelden als gezaghebbend gezien in de discussie over wat een 'gezond lijf' zou moeten zijn.

Een mens van kleur wordt ingesloten als die conformeert en 'gezellig doet', maar uitgesloten als die wijst op structureel racisme.

Mensen die niet aan de ongeschreven regels voldoen, kennen die regels juist het best- ze worden er dagelijks op afgerekend. Maar juist doordat zij worden buitengesloten, kunnen ze minder macht aanwenden om de regels te herschrijven.

Toch betekent dat niet dat er geen macht is.
Er is de macht van verzet.
De kracht om je eigen waarde vast te houden.
Om wél vragen te stellen.
Om zichtbaar te maken wat normaal wordt gevonden – en wie daardoor buiten de boot valt.

Dat bracht ons bij een laatste vraag: Hoe sluit je bij dit verzet aan aan als je zelf géén ervaring hebt met de bijstand?

Bondgenootschap – gedeelde strijd met verschillende achtergronden

Tijdens de avond vertelt Anne Heinz hoe het bondgenootschap één van de antwoorden vormt op hoe je -geschreven en ongeschreven- regels kan doorbreken vanuit verschillende achtergronden. Het bondgenootschap wordt in de sociale rechtvaardigheidsbewegingen ook wel allyship genoemd.

Allyship betekent dat je bewust de positie inneemt van bondgenoot voor mensen uit gemarginaliseerde groepen, zoals LGBTQIA+-gemeenschappen, mensen van kleur of neurodivergente personen. Een ally streeft ernaar ongelijkheid te herkennen en actief tegen te gaan. Dit betekent dat je niet alleen naast anderen staat, maar ook handelt om structurele ongelijkheid te doorbreken. Een ally observeert en luistert niet alleen, maar spreekt zich ook uit en neemt waar mogelijk concrete stappen om positieve verandering te stimuleren. En bouwt aan gedeelde verantwoordelijkheid, die gepaard gaat met gedeeld ongemak.

Niet allemaal vanuit dezelfde plek, maar wel altijd vanuit verbondenheid. En dat is iets wat je niet vanzelfsprekend krijgt – dat moet je oefenen. Vaak samen. Vaak schurend.

Bij Collectief Kapitaal laten we ons inspireren door voorgaande bewegingen waar we van kunnen leren. Een belangrijke les vanuit de Black Lives Matter beweging is bijvoorbeeld: bondgenootschap betekent je eigen positie kennen en die positie inzetten ten dienste van de strijd die al gevoerd wordt. Je sluit dus achteraan de strijd aan, en niet vooraan.

Maar we leren bijvoorbeeld ook uit de feministische beweging van de jaren '70 en '80. Die werd vaak gedomineerd door witte, hoogopgeleide vrouwen. Totdat zwarte feministen, lesbische vrouwen, migranten en transvrouwen duidelijk maakten: **“onze strijd is niet dezelfde- maar ze raken elkaar wel”**. De term intersectionaliteit werd geboren: het inzicht dat je onderdrukking of privilege nooit losstaand kunt bekijken. Je moet het kruispunt zien. Bondgenootschap hier betekende: niet alleen ruimte nemen, maar ruimte herschikken. Spreek niet over mij, maar luister, en spreek **naast** mij.

Terug naar de Bestaansbalans waar we ook een praktijk van bondgenootschap aan het bouwen zijn. Tijdens de verschillende bijeenkomsten komen mensen met een uitkering, ambtenaren, donateurs, vrijwilligers en andere betrokkenen samen om een netwerk te vormen. Iedereen speelt een eigen rol- ook al heb je niet dagelijks met de bijstand “te maken”. Juist door die rollen zichtbaar te maken, ontstaat de mogelijkheid om je positie bewust te kiezen. En te veranderen.

Want dat is wat al deze bewegingen ons leren: **bondgenoot ben je niet door het te zeggen – maar door het te doen.** En dat begint met kleine stappen. Tijdens de publieksbijeenkomst deelden we vijf uitgangspunten van bondgenootschap. We bouwen voort op het eerdere werk van de Black Lives Matter-beweging en onderzoeken samen hoe die principes kunnen werken in de strijd voor een waardige bijstand.

Erken je privileges.

Privileges hebben betekent niet dat je rijk bent of dat alles in je leven makkelijk is geweest. Privileges hebben betekent dat er dingen in jouw leven zijn waar je eigenlijk nooit over na hoeft te denken omdat je bent wie je bent. Het zijn de deuren die voor jou automatisch zijn open gegaan.

Voordat je nadenkt over de rechten van anderen is het goed om na te denken over de rechten die jou toekomen. Niet om schuld te voelen, maar om bewustzijn te kweken.

Doe je huiswerk.

Luister naar mensen die het systeem van binnenuit kennen. Lees. Kijk. Vraag je af: wie hoor ik wel? En wie mis ik nog?

Eén van de aanwezigen dacht hier verder over na, hij zei: “Ik denk dat als je jezelf en je eigen ervaringen goed kent, je ook goed kan verbinden met de ander”.

Er heerst bij iemand twijfel: “Introspectie als uitgangspunt schuurt bij mij. Want hoe weet jij bijvoorbeeld of jouw ervaring gelijk is aan mijn ervaring in de bijstand? Is dan het ‘huiswerk’ klaar als jij jouw ervaring kent en naast de mijne legt?”

Iemand anders reageert “Voor mij geldt dat ik eerst mijn eigen innerlijke armoede onder ogen wil komen alvorens ik naar een ander uitreik om zijn verhaal te doen”. Het gesprek laat zien dat ‘huiswerk doen’ gaat over balans. Het kan nooit helemaal ‘over de ander’ gaan zonder bij jezelf te reflecteren. En tegelijkertijd kunnen eigen reflecties niet leidend zijn voor het luisteren naar wat de ervaring voor een ander betekent. Later op de avond kwamen we er nog op terug in kleine groepen.

Speak up, but not over

Gebruik je stem om anderen te versterken – niet om het woord over te nemen. Help het geluid groter maken, niet je eigen positie.

Maak fouten, maar neem verantwoordelijkheid

Bondgenootschap is kwetsbaar. Je zult het niet altijd goed doen. Maar eigenaarschap tonen – dat is waar het verschil zit.

Terwijl Anne het punt noemt steekt iemand haar hand op: “Waarom is eigenlijk gekozen voor het woord bondgenoot? Het voelt voor mij als oorlogstaal en niet heel erg verbindend. Ik voel zelf eigenlijk veel meer voor een woord als medestander”. Iedereen denkt even na. Dan zegt iemand “Maar Bijstandsgerechtigden ervaren het zelf als een strijd toch? Dan past het woord misschien juist best goed”. Weer een ander zegt dat hij het woord juist waardeert omdat het woord ‘bond’ erin zit. Het laat voor hem verbinding - een bondzien. We besluiten het woord ‘bondgenoot’ voorlopig nog even met ons mee te dragen, maar mogelijk vinden we nieuwe taal die ons beter past.

Bondgenoot zijn is een werkwoord

Het is geen identiteit, geen status. Het is een keuze die je telkens opnieuw maakt. In kleine daden. In het ongemak. In solidariteit.

Met deze 5 stappen in onze rugzak spreken we in kleine groepen verder. Hoe zetten we onszelf in actie als bondgenoot binnen de bijstand- zonder dat we wachten tot iemand je vraagt om mee te doen?

Welke eerste stappen zetten we als bondgenoten?

Daar zaten we als kersverse bondgenoten in kleine groepen. De vijf uitgangspunten zijn helder op papier, maar hoe geven we ze vorm in ons dagelijks leven? En vooral: hoe doen we dat samen met de mensen die hier en nu de bijstand willen hervormen?

We raken twee belangrijke inzichten die we meenemen in het verdere verloop van de Bestaansbalans:

Ervaringen van bijstandsgerechtigden zijn richtingwijzers voor verandering. Maar het is niet hun verantwoordelijkheid dat anderen hun ervaringen begrijpen.

Eén van de kernuitgangspunten van het bondgenootschap is: huiswerk doen — zelf actief leren begrijpen wat het betekent om in een marginale positie te leven, zoals in de bijstand.

Zoals iemand treffend verwoordde: “Het is vaak lastig om woorden te vinden voor mijn ervaring in de bijstand, soms is het vooral een lichamelijke ervaring.” Voor velen is het bovendien zwaar om te spreken over periodes waarin verlies, stigmatisering, discriminatie of onderdrukking centraal stonden. Het leren kennen van verhalen vraagt daarom om aandacht, zorg en tijd.

De publieksbijeenkomsten organiseren we met diezelfde zorgvuldigheid. Ze vormen een ruimte waarin stemmen kunnen klinken die lang niet gehoord zijn, en waarin we gezamenlijk verandering vormgeven. Maar het zijn bewust geen ‘ervaringsdeskundige-avonden’. Het doel is niet dat mensen met een bevoorrechte positie na zo’n avond “begrijpen hoe het is”, terwijl bijstandsgerechtigden telkens opnieuw hun pijnlijke verhalen moeten delen.

Ontmoeting leidt vaak tot wederzijdse erkenning en begrip. Maar de verantwoordelijkheid om ongelijkheid – in geschreven én ongeschreven regels – te begrijpen, ligt bij de gemeenschap als geheel.

Maak verbinding met je eigen ervaring – maar erken fundamentele verschillen

Tijdens de vorige publieksavond werd duidelijk dat sommige deelnemers zich terughoudend opstelden omdat ze zelf geen directe ervaring hadden met de bijstand. Ze deelden hun eigen ervaringen met bestaansonzekerheid niet, omdat ze die niet als ‘geldig’ of ‘relevant’ zagen.

Bondgenootschap kan juist ontstaan wanneer mensen openstaan voor waar hun verhalen elkaar raken — ook als de contexten verschillen. Het verbinden van eigen ervaringen met die van een ander kan een waardevolle ingang zijn tot wederzijds begrip.

Tegelijkertijd vraagt dit ook om bewustzijn van positie en verschil: inlevingsvermogen is niet neutraal. Er schuilt een risico in het idee dat begrip volledig bereikt kan worden via eigen referenties. Daarmee blijft immers de macht bij degene die ‘zich inleeft’ om te bepalen wanneer het begrijpen voldoende is.

Gelijkwaardigheid betekent dus: de ander bepaalt wanneer die begrepen wordt. Dan ontstaat ruimte voor een dialoog waarin verbinding en verschil naast elkaar kunnen bestaan.

Ga ongemak niet uit de weg.

Iemand vertelt:

“

Toen ik in de bijstand zat, kreeg ik bezoek van een vriend. Ik had bijna geen geld meer op mijn rekening. Ik koos ervoor om van mijn laatste euro's koekjes te kopen, omdat ik mij verheug op bezoek en iets wil delen. Voor mij was dat een bewuste keuze.

Toen ik de koekjes aanbood zei mijn vriend: 'Ik weet dat jij al zo weinig hebt, dus bewaar het maar voor jezelf.'

Iemand uit de groep vroeg: “Zou het hebben geholpen als je vriend het ongemak bespreekbaar had gemaakt? Dat hij niet gewoon besloot niks te nemen, maar eerlijk vertelde dat hij het spannend vond om iets aan te nemen, omdat hij weet dat hij het makkelijker kan betalen dan jij?”

Ze dacht even na en dacht van wel. De vriend kan zo vertellen dat hij zich geconfronteerd voelt met zijn privilege en daarom (ongevraagd) gaat zorgen. En zij kan vertellen dat zij gezien wil worden als mens die haar eigen keuzes kan maken en in haar wens om samen te delen.

Het voorbeeld wakkerde in ons een verlangen aan om ongemak vaker te benoemen. Iemand noemde de wens om meer te praten over zijn hoge inkomen, dat voor hem niet als eerlijk voelt tegenover anderen. Een ander wilde meer schurende gesprekken voeren, ook in zijn vriendengroep. Veel mensen waarderen deelname aan Collectief Kapitaal met opmerkingen als: “Wat goed dat je dit doet.” Hij wil het ‘kind in de kelder’ benoemen — de ongelijkheid in onze samenleving en onze eigen rol daarin, ook als dat ongemakkelijk is.

Ondanks dat de groepen verschillende gesprekken hadden, kwamen ze tot eenzelfde conclusie:

Als ongelijkheid wordt weggestopt — door zorgen, zwijgen of ‘oplossen’ — kunnen we ons niet als gelijkwaardige personen tot elkaar verhouden. Dan wordt de één zonder vragen slachtoffer, en de ander de helper. Juist in het ongemak bespreekbaar maken, vinden we elkaar terug.

Bondgenootschap voelt dus niet altijd ‘gezellig’. Het betekent verbonden zijn, terwijl onderlinge verschillen schuren en bespreekbaar gemaakt worden. En dat vergt oefenen.

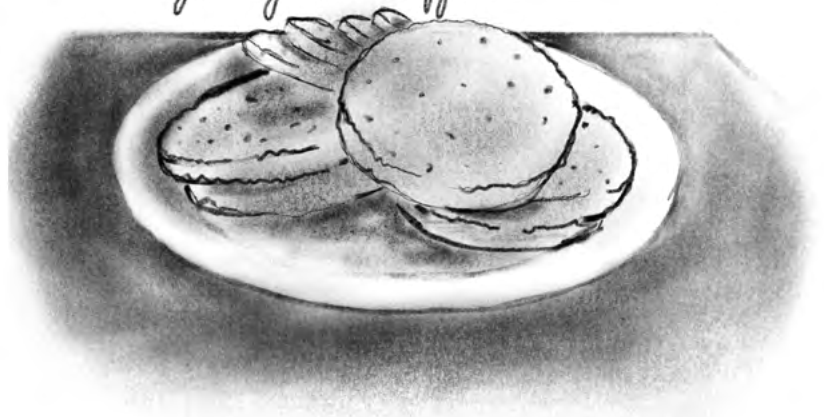
Anders gezegd: bondgenootschap is een reis.

Bondgenoten op reis

Vanaf het najaar organiseren we binnen de Bestaansbalans ons reisgenootschap: een netwerk van mensen, bestaand uit ontvangers van het bufferbudget en anderen die op een andere manier betrokken willen zijn bij het project.

We komen drie keer samen. De data zijn nog niet definitief, maar we zullen in oktober, februari en juni samenkomen. In de periode ertussen zullen reisduo's - koppels van ontvangers bufferbudget en een betrokkene van de Bestaansbalans- elkaar ontmoeten. Wil jij ook reisgenoot worden? Nieuwe mensen ontmoeten?

*de normaliteit en
het ongemak van een
koekje bij de koffie*

Tot slot

Deze nieuwsbrief was rijk aan ervaringen, inzichten en vragen.
Hier twee die jij mee kunt nemen in jouw dagelijks leven:

1. Stel je zelf eens de vraag: “Zou ik bondgenoot willen zijn voor het veranderen van de geschreven en ongeschreven regels van bijstand? Welke eerste stap wil ik zetten?”
2. Heb je de mogelijkheid om actief betrokken te blijven? Word reisgenoot in de Bestaansbalans.

In solidariteit en met liefdevolle groet,

Team Bestaansbalans van Collectief Kapitaal,

Anne, Denise, Linda, Naomi, Sander

